

คัมภีร์สุโฆลาลังการะ

แปลโดยสัททนต์ถนัยและโวหารัตถนัย

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส.
 ขอนอบน้อมพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น

รัตนัตถยปณามคาถา

คำนอบน้อมพระรัตนตรัย

[๑] มุณินทวทนมโกช- คพฺภสมภวสุทฺธิ
 สรณํ ปาณินํ วาณิ มยฺหํ ปิณยตฺ มนํ.

วาณิ พระวาณิคือพระสังฆกรรม มุณินทวทนมโกชคพภสมภวสุทฺธิ อันไพเราะ
 เพราะเกิดในห้วงบงกชคือพระโอษฐ์ของพระจอมมุนี สรณํ อันเป็นที่พึ่ง ปาณินํ ของสัตว์
 ทั้งหลาย มนํ ยังใจ มยฺหํ ของข้าพเจ้า ปิณยตฺ จงให้เอิบอิมด้วยเถิด.

ขอพระสังฆกรรมอันไพเราะ เพราะเกิดในพระโอษฐ์ของพระจอมมุนีอันเป็นที่พึ่งของ
 สัตว์ทั้งหลาย โปรดยังใจของข้าพเจ้าให้เอิบอิมด้วยเทอญ

อาจารย์สังฆรักขิตมหาสามีเถระผู้รจนาคัมภีร์อลังการะนี้ แสดงความนอบน้อมพระ
 รัตนตรัย คือ นอบน้อมพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้ตรัสพระสังฆกรรม นอบน้อมพระสังฆกรรม
 อันเป็นที่พึ่งของสัตว์โลก นอบน้อมพระสงฆ์ผู้ปฏิบัติตามพระสังฆกรรมนั้น และแสดงความ
 ปรรารถนาของตนไว้ด้วย

สรณํ เป็นนบฺงสกลิงค์แน่นอน แม้จะขยาย วาณิ ก็ไม่เป็นอดีตลิงค์ตาม
 ปาณินํ ในคาถา รัสสะ อี เป็น อี เพื่อรักษาฉันท
 วาณิ แปลว่า พระสังฆกรรมคือพระพุทฺธดำรัส หรือแปลว่า พระนางสร้สวัสดิ
 ปิณยตฺ เป็นกิริยาอาชยาด มาจาก ปิณ ตปฺปเณ+ณย+ตฺ

สาเหตุการรจนาคัมภีร์

[๒] รามสมฺมาทฺยลงฺการา สนฺติ สนฺโต ปุราตนา
 ตถาปิ ตฺ วพฺพเชนฺติ สฺพุทฺธมาคธิกา น เต.

รามสมฺมาทฺยลงฺการา คัมภีร์อลังการะมีคัมภีร์รามสัมมะเป็นต้นทั้งหลาย สนฺโต
 อันดีงาม ปุราตนา อันมีอยู่ในกาลก่อน สนฺติ มีอยู่ (กิญจาปิ แม็กิจริง), ตถาปิ ตฺ
 แต่ถึงอย่างนั้น สฺพุทฺธมาคธิกา บัณฑิตผู้รู้ภาษาบาลีอย่างเดียวกันทั้งหลาย น วพฺพเชนฺติ
 ย่อมใช้ไม่ได้ เต (รามสมฺมาทฺยลงฺการา) ซึ่งคัมภีร์อลังการะมีรามสัมมะเป็นต้นทั้งหลาย
 เหล่านี้.

คัมภีร์อลังการะ มีรามสัมมะ(ของอาจารย์รามศรมัน)เป็นต้น ซึ่งเรียบเรียงไว้ดีแล้ว (ด้วยภาษาสันสกฤต) มีมาแต่โบราณ มีอยู่ก็จริง ถึงอย่างนั้น นักปราชญ์ผู้รู้ภาษาบาลีอย่างเดียว ก็ไม่สามารถใช้คัมภีร์เหล่านั้นได้

- ราม+สมุม ราม เป็นชื่อคน, สมุม หรือ ศรมัน หมายถึงผู้รู้คัมภีร์เวท
 - สนุด ใช้ในอรรถสาธู ดี งาม
 - ปุราตนา วิ. ปุรา ปุพุกาเล ภวา ปุราตนา
 - กิญจาปี แม้ก็จริง ใช้ในอรรถอนุคคะหะ ยกย่อง
 - ตถาปี ถึงอย่างนั้น ใช้ในอรรถครหะ ตำหนิ
- บางที่ก็ยกย่องก่อนแล้ว จึงตำหนิ บางที่ตำหนิก่อนแล้ว จึงยกย่อง
- ตัวอย่าง กิญจาปี โส ปญญา โหติ, ตถาปี ทุคฺคโต. (อนุคฺคห-ครห)
เขามีปัญญาก็จริง แต่ตกยาก
 - กิญจาปี โส ทุคฺคโต โหติ, ตถาปี ปญญา. (ครห-อนุคฺคห)
เขาตกยากก็จริง แต่มีปัญญา

ส่วนในคาถาที่ ๒ นี้ ครึ่งคาถาแรกยกย่องว่า คัมภีร์อลังการะที่มีมาก่อนนั้นดีแล้ว ครึ่งคาถาหลังกลับตำหนิว่า ไม่เกิดประโยชน์แก่ผู้รู้ภาษาบาลีอย่างเดียว เพราะเป็นภาษาสันสกฤต

แสดงชื่อและประโยชน์ของคัมภีร์

[๓] เตน่า'ปี นาม โตเสยฺย'- เมเต'ลฺงการวชฺชิตะ
อนฺรูเปนา'ลฺงกาเร- เน'ส'เมโส ปริสฺตโม.

เตน (การณ) เพราะเหตุนั้น เอโส ปริสฺตโม ความอุตสาหะนี้ (อโหสิ ได้มีแล้ว มยฺหํ แก่เรา อิติ ว่า) อปี นาม ไฉนหนอ (อหํ เรา) เอเต (สุทฺธมาคฺธิเก) ยังชนผู้รู้ภาษาบาลีอย่างเดียวทั้งหลายเหล่านั้น อลฺงการวชฺชิตะ ผู้เว้นจากคัมภีร์อลังการะ โตเสยฺยํ ฟิงให้ยินดี อนฺรูเปเน อลฺงกาเรเน ด้วยคัมภีร์อลังการะอันเหมาะสม เอส (สุทฺธมาคฺธิกาณํ) แก่ชนผู้รู้ภาษาบาลีอย่างเดียวทั้งหลายเหล่านั้น.

เพราะฉะนั้น (ข้าพเจ้าพระสังฆรักขิตมหาสามิเถระ) จึงมีความอุตสาหะขึ้นว่า ทำอย่างไรหนอ เราจะช่วยนักปราชญ์ผู้ขาดความรู้เรื่องอลังการะเหล่านี้ ให้พึงพอใจ ด้วยคัมภีร์อลังการะอันเหมาะสม แก่ท่านเหล่านี้ได้

- อปี นาม : ชื่อแม่ไฉน, ไฉนหนอ, ทำอย่างไรหนอ, เห็นจะดี, เห็นจะเป็นการดี, คงจะดี
- ปริสฺตโม : ปริสฺตมนํ ปริสฺตโม ความอุตสาหะ (ปริ-สมุ อุตฺสาเห+อ)

โทษของการไม่เล่าเรียนคัมภีร์

[๔] **เยสํ น สญจิตา ปญญา- เนกสตถุนตโรจिता**
สมฺโหมพฺภากาหตาเวเต นาวพฺชุนนติ กิญฺจิปิ.

ปญญา ความรู้ อเนกสตถุนตโรจिता ที่ชำนาญในคัมภีร์อื่นเป็นอันมาก เยสํ (ชานน) อันชนทั้งหลายเหล่าใด น สญจิตา มิได้สั่งสมไว้, เอเต (ชนา) ชนทั้งหลายเหล่านั้น สมฺโหมพฺภากาหตา เอว ถูกความลุ่มหลงครอบงำแล้วนั้นเทียว น อวพฺชุนนติ ย่อมไม่รู้ กิญฺจิปิ ซึ่งอะไรๆ.

ปัญญาารอบรู้ในศาสตร์หลายแขนง ที่บุคคลเหล่าใดมิได้สั่งสมไว้ เมื่อถูกความลุ่มหลงบดบังแล้ว ย่อมไม่ล่วงรู้อะไรๆ ได้

เยสํ (ชานน)	เป็นฉัฏฐวิภักตีใช้ในอรรถกถา
สญจิตา	ส+จิ จเย+ต สั่งสมไว้
อนเนกสตถุนตโรจिता	อนเนก-สตถ-อนตร-อุจिता
สมฺโหมพฺภากาหตาเวเต	สมฺโหม-อภิ-อาหตา+เอว+เอเต
กิญฺจิปิ	ไม่รู้โทษและวิธีแก้โทษ ไม่รู้คุณและรสในอสังการะ

ประโยชน์ของการเล่าเรียนคัมภีร์

[๕] **กิ เตหิ ปาทสฺสสุสา เยสํ นตฺถิ ครุณิ'ห**
เย ตปฺปาทรชฺชอกิณฺณา เตว สาธฺฐ วิเวกิโน.

ปาทสฺสสุสา การปรนนิบัติรับใช้ใกล้ชิดทำ ครุณิ ของครูทั้งหลาย นตฺถิ ย่อมไม่มี เยสํ (สิสฺसानํ) แก่ศิษย์ทั้งหลายเหล่าใด อิห (โลก) ในโลกนี้, กิ (ปโยชน) จะประโยชน์อะไร เตหิ สิสฺเสหิ ด้วยศิษย์ทั้งหลายเหล่านั้น, เย (สิสฺสา) ศิษย์ทั้งหลายเหล่าใด ตปฺปาทรชฺชอกิณฺณา เกือบกกลัวด้วยฐลีบาทของครูนั้น เต เอว (สิสฺสา) ศิษย์ทั้งหลายเหล่านั้นนั้นเทียว สาธฺฐ เป็นสัปบุรุษ วิเวกิโน ผู้มีปัญญาแยกแยะ (โหนติ ย่อมเป็น).

การปรนนิบัติรับใช้ครูอาจารย์อย่างใกล้ชิด มิได้มีแก่ศิษย์เหล่าใดในโลกนี้ จะมีประโยชน์อะไรด้วยศิษย์เหล่านั้น ส่วนศิษย์เหล่าใดแปดเปื้อนด้วยฐลีบาทของครูอาจารย์นั้น ศิษย์เหล่านั้นแล ย่อมเป็นคนดี มีปัญญาแตกฉาน

ปาทสฺสสุสา	ปาท (ปาทมูล) ใกล้ทำ, สฺสสุสา การปรนนิบัติรับใช้ การตั้งใจฟังคำสั่งสอน
ตปฺปาทรชฺชอกิณฺณา	มาจาก ต-ปาท-รช-โอกิณฺณา
โอกิณฺณา	เกือบกกลัว, คลุกเคล้า, คลุกคลี
วิเวกิ	ผู้รู้จักแยกแยะดีชั่ว ผู้รู้คุณและโทษ

คุณโทสมสตถุญญ
อธิการโธ กิมนุสสุส

ชโน วิภชเต กถั
รูปเกโทปลทุธิยั.
(กาวยาทรรศะ ๑/๑๘)

ชนผู้ไม่รู้ซึ่งคัมภีร์ จะจำแนกคุณและโทษได้อย่างไร ความสามารถในการเห็นรูปต่างๆ
ของคนตาบอดจะมีได้อย่างไร

สพพตถ สตถโตเยว
ยั กโรติ วินา สตถั

คุณโทสวิเวจนั
สาหลั กิมโตธิกั.
(อลังการฎีกา ๕)

การจำแนกคุณและโทษในทุกที่ มีได้ด้วยคัมภีร์เท่านั้น ความผลุนผลันอะไรยิ่งกว่า
การกระทำโดยปราศจากคัมภีร์ ยังมีอยู่หรือ

ความไม่น่าอัศจรรย์ของนักกวี

[๖] กพพนาฏกนิกุชิตต-
ยั กิถุจิ รจนนเต'ตั

เนตตจิตตตา กวิชชนา
น วิมฺหยกรั ปริ.

กวิชชนา กวีชนทั้งหลาย กพพนาฏกนิกุชิตตเนตตจิตตตา ผู้มีตาและจิตจดจ่อแล้ว
ในคัมภีร์กาพย์และคัมภีร์นาฏกะ รจนนติ ย่อมรจนนา (พนุถั) ซึ่งบทประพันธ์ ยั กิถุจิ
ได้ทุกอย่าง, เอตั (พนุถั) บทประพันธ์นั้น วิมฺหยกรั เป็นบทประพันธ์อันทำความน่า
อัศจรรย์ ปริ อย่างยิ่ง น (โหติ) หาได้ไม่.

กวีชนผู้ฟังตาฟังใจไว้ในคัมภีร์กาพย์สันสกฤตและคัมภีร์นาฏกศาสตร์ สามารถร้อย
รจนนบทประพันธ์ได้ทุกอย่าง บทประพันธ์ที่รจนาขึ้นนั้น ไม่นับว่ามีความพิศวงเลย (คนเก่ง
ทำได้ไม่น่าอัศจรรย์)

ความน่าอัศจรรย์ของนักกวี

[๗] เต'เยว ปฎิภาวนโต
เยน โตเสนติ วิญญู เย

โส'ว พนุโธ สวิมฺหโย
ตตถา'ปฺยา'วิหิตาทธา.

เย (ชนา) ชนทั้งหลายเหล่าใด อวิหิตาทธา ผู้ไม่ได้ทำความเอื้อเพื่อ ตตถ อปี
(กพพนาฏเกสุ) ในคัมภีร์กาพย์และนาฏกะทั้งหลายแม้เหล่านั้น (สมานา) มีอยู่, เต เหว
(ชนา) ชนทั้งหลายเหล่านั้นนั้นเกี่ยว ปฎิภาวนโต ผู้มีปฏิภาณ วิญญู ยังวิญญูชนทั้งหลาย
โตเสนติ ย่อมให้ยินดี เยน (พนุเชน) ด้วยบทประพันธ์ใด, โส เหว พนุโธ บทประพันธ์
นั้นนั้นแล สวิมฺหโย (โหติ) เป็นบทประพันธ์อันมีความน่าอัศจรรย์.

ส่วนคนเหล่าใด แม้ไม่เชื่อเพื่อในคัมภีร์ภาพย์และคัมภีร์นาฏกะเหล่านั้น แต่สามารถ
ยังวิญญูชนทั้งหลายให้ชื่นชมยินดีได้ ด้วยบทประพันธ์ใด บทประพันธ์นั้นแล นับว่ามีความ
พิศวงยิ่ง (คนไม่เก่งทำได้น่าอัศจรรย์)

นักกวีมีองค์ ๓

สภาววิกิ จ ปฏิภา

สุดญจ พหุ นิมมล

อมนุโท จา'ภโยโคย

เหตุ โหติห พนุธเน.

(กาวยาทรรศะ ๑/๑๐๓)

ปฏิภาณอันเกิดขึ้นตามสภาพ การสดับมาอย่างแจ่มแจ้ง และความพยายามไม่
ย่อท้อ นี่เป็นเหตุในการประพันธ์นี้

น วิชชติ ยชชปิ ปุพฺพวาสนา-
คุณานุพนฺธิ ปฏิภาณมพฺภุต

สุเตน วาจสุสฺสหนฺนุปาสิตา
ธฺว กโรตุเยว กมฺปยุณฺนุคฺคห.

(กาวยาทรรศะ ๑/๑๐๔)

ถ้าปฏิภาณอันน่าอัศจรรย์ที่เคยสั่งสมไว้แต่ปางก่อนจะติดตามมาไม่มี แต่ถ้อยคำที่ได้
สั่งสมไว้ด้วยการสดับและด้วยความอุตสาหะ ย่อมทำความอนุเคราะห์ได้อย่างใดอย่างหนึ่งได้
โดยแท้

ประเภทของบทประพันธ์

[๘] พนฺุโธ จ นาม สทฺทตฺถา สหิตา โทสวชฺชิตา

ปชฺชคชฺชวิมิสฺसान

ภเวเทนายิ ติธา ภเว.

จ อนึ่ง สทฺทตฺถา ศัพท์และอรรถทั้งหลาย สหิตา อันมีความกลมกลืนกัน
โทสวชฺชิตา อันปราศจากโทษ พนฺุโธ นาม ชื่อว่าบทประพันธ์, อัย (พนฺุโธ) บทประพันธ์
นี้ ติธา ภเว มี ๓ ประการ ภเวเทน โดยประเภท ปชฺชคชฺชวิมิสฺसान แห่งร้อยกรอง
ร้อยแก้ว และร้อยรวมทั้งหลาย.

ศัพท์และเนื้อความที่กลมกลืนกัน และปราศจากโทษ ชื่อว่าบทประพันธ์ บทประพันธ์
นี้มี ๓ ประเภท คือ ปชฺช (คาถาประพันธ์หรือร้อยกรอง) ศชฺช (จฺจนฺณียประพันธ์หรือ
ร้อยแก้ว) และ วิมิสสะ (ผสมกันทั้ง ๒ อย่าง หรือร้อยรวม)

คาถาประพันธ์ ๒ อย่าง

[๙] นิพนฺโธ จา'นิพนฺโธ จ ปุณ ทฺวิธา นิรุปปเต
 ตํ ตฺว ปาเปนฺตฺย'ลฺงการา วิทฺทนียตรตฺตณฺ์.

(ปชฺชมยพฺนฺโธ บทประพันธ์อันสำเร็จด้วยคาถา มยา อันเรา) นิรุปปเต จะแสดง
 ปุณ อีกร ทฺวิธา โดย ๒ อย่าง (อิตฺติ) คือ นิพนฺโธ จ นิพนฺธะด้วย อนิพนฺโธ จ
 อนิพนฺธะด้วย, ตฺว ส่วน ลฺงการา ลฺงการะทั้งหลาย ตํ (พฺนฺธ) ยังบทประพันธ์นั้น
 ปาเปนฺติ ย่อมให้ถึง วิทฺทนียตรตฺตณฺ์ ซึ่งความเป็นบทประพันธ์อันวิญญูชนพึงยินดียิ่ง.

บทประพันธ์ที่เป็นคาถา ข้าพเจ้าจะแสดงไว้ ๒ อย่าง คือ นิพนฺธะ (คาถาประพันธ์
 ที่มีเนื้อเรื่องต่อเนื่องกันไป เช่น มหากาพย์รามายณะ และคัมภีร์มหาวงศ์ เป็นต้น) และ
 อนิพนฺธะ (คาถาประพันธ์ที่มีเนื้อเรื่องไม่ต่อเนื่องกัน เช่น ซาดก เป็นต้น) ลฺงการะทั้ง ๒
 (คือสัททาลงการะหรือรสคำ และอตฺถาลงการะหรือรสความ) จะทำให้บทประพันธ์นั้นถึง
 ความเพริศพรึงน่ายินดียิ่ง

ความงดงามและไพเราะเพราะอฺลงการะ

[๑๐] อนวชฺชํ มุขมโกช'- มนฺวชฺชา จ ภารตี
 ลฺงกตาว โสภนฺเต กิ นฺุเต นิรลฺงกตา.

มุขมโกชํ ดอกบัวคือใบหน้า อนวชฺชํ อันปราศจากความหม่นหมอง ภารตี จ
 และถ้อยคำ อนวชฺชา อันปราศจากโทษ (๓ อย่าง) ลฺงกตาว อันท่านประดับแล้วแล
 โสภนฺเต ย่อมงดงามแลไพเราะ, เอเต (มุขํ จ ใบหน้าด้วย สทฺทตฺถา จ ศัพท์และ
 อรรถด้วย) เหล่านั้น นิรลฺงกตา อันบุคคลไม่ได้ประดับแล้ว โสภนฺเต จะงดงาม กิ นฺุ
 ได้อย่างไร.

ดอกบัวคือใบหน้า อันปราศจากตำหนิ (มีลิวผ้าเป็นต้น) และถ้อยคำอันปราศจาก
 โทษ (๓ อย่าง คือ ปทโทสะ วากยโทสะ และวากยตฺถโทสะ) ยังต้องประดับเพิ่มเติมความ
 งามและความไพเราะให้อีก ทั้งใบหน้าและถ้อยคำเหล่านั้น เมื่อยังไม่ได้ประดับประดา จะ
 งดงามและไพเราะขึ้นได้อย่างไร

คนรู้น้อยย่อมถูกเหยียดหยัน

[๑๑] วินา คุรูปเทสํ ตํ พาลอ'ลฺงกตฺตฺมิจฺจติ
 สมฺปาปฺणे น วิญญูทฺติ หสฺสภาวํ กถํ นฺุโส.

พาลอ คนมีความรู้น้อย อิจฺจติ ย่อมปรารถนา ลฺงกตฺตฺมํ เพื่อจะประดับ ตํ มุขํ
 วา ซึ่งใบหน้านั้นหรือ ตํ พฺนฺธ ภา หรือซึ่งบทประพันธ์นั้น คุรูปเทสํ วินา เว้นซึ่ง

คำชี้แนะของคุณ, โส พาลี คนมีความรู้น้อยนั้น น สมปาปุณเ ไม่ฟังถึง วิญญูหิ
 หสฺสภาวํ ซึ่งความเป็นผู้อันวิญญูชนทั้งหลายเย้ยหยัน ถลํ นุ ได้อย่างไรกัน.

คนมีความรู้น้อย ไม่ใส่ใจคำชี้แนะของคุณ ต้องการประดับใบหน้านั้น(ให้สวยงาม)
 หรือประดับบทประพันธ์นั้น(ให้ไพเราะ) จะไม่ถูกวิญญูชนเย้ยหยันได้อย่างไร

ตั้งชื่อคัมภีร์ว่าอลังการะ

[๑๒] **คนุโถปิ กวิวาจัน- มลงการปุปกาลโก**
ยาติ ตพพจนียตติ ตพโพหารูปจารโต.

คนุโถปิ แมคัมภีร์ อลงการปุปกาลโก อันแสดงซึ่งอลังการะ กวิวาจัน แห่งคำ
 ของกวีทั้งหลาย ยาติ ย่อมถึง ตพพจนียตติ ซึ่งความเป็นคำอันฟังกล่าวด้วยอลังการะนั้น
 ตพโพหารูปจารโต โดยการกล่าวซึ่งอลังการะอันเป็นชื่อของสัททาลังการะเป็นต้นนั้น.

แมคัมภีร์ที่แสดงหลักอลังการะแห่งถ้อยคำของนักกวี ก็ถึงความเป็นคัมภีร์ที่ควร
 กล่าวตามโวหารที่ใช้เรียกอลังการะนั้น

อลังการะ ๒ ประการ

[๑๓] **ทวิปุปการา อลงการา ตตถ สทุตถเภทโต**
สทุตถา พนธนามาวํ ติสซุชิตตทาวลิ.

ตตถ (อลงการะ) ในคัมภีร์อลังการะนั้น อลงการา อลังการะทั้งหลาย
 ทวิปุปการา (โหนดิ) มี ๒ ประการ สทุตถเภทโต โดยประเภทแห่งศัพท์และ
 อรรถ, สทุตถา ศัพท์และอรรถทั้งหลาย ติสซุชิตตทาวลิ อันประดับด้วยอลังการะนั้น
 ตามลำดับแห่งศัพท์และอรรถเหล่านั้น พนธนามา เอว (โหนดิ) มีชื่อว่าบทประพันธ์
 นั้นเทียว.

ในคัมภีร์อลังการะนั้น อลังการะมี ๒ อย่าง โดยแบ่งเป็นสัททาลังการะและอรรถ
 ลังการะ ศัพท์และอรรถอันประดับด้วยอลังการะตามลำดับนั้น ชื่อว่าบทประพันธ์แล

ปริจเฉทที่ ๑

โทสาวโพชะ ความรู้เรื่องโทษในบทประพันธ์

บทประพันธ์มีโทษ เหมือนหญิงสาวมีตำหนิ

[๑๔] คุณาลงการสยุดตา อปี โทสลงวิกิตา
ปลัสลียา น วิญญูหิ สา กณฺญา วีย ตาทิสี.

สา (ตทาวลิ) ลำดับแห่งศัพท์และอรรถนั้น คุณาลงการสยุดตา อปี แม้ประกอบด้วยคุณ (สัททาลังการะ) และอลังการะ (อรรถาลังการะ) โทสลงวิกิตา (แต่) มีโทษเล็กน้อยเป็นตำหนิ วิญญูหิ อันผู้รู้ทั้งหลาย น ปลัสลียา ไม่ควรชมเชย ตาทิสี กณฺญา วีย เปรียบเหมือนหญิงสาวผู้เช่นนั้น.

บทประพันธ์ที่เป็นลำดับแห่งศัพท์และอรรถนั้น แม้จะครบถ้วนด้วยสัททาลังการะ และอรรถาลังการะ แต่ยังมีโทษติดเป็นตำหนิอยู่เล็กน้อย บัณฑิตก็ไม่ชม เหมือนหญิงสาว แม้จะประดับประดาแล้ว แต่ยังเห็นสิ่วผ้าปรากฏ ย่อมมีที่ติได้

ไว้โทษเพิ่มคุณ

[๑๕] เตน โทสนิราโสว มหุสฺสาเหน สาธियो
นิทุโทสา สพฺพธา สายั สคฺคณา น ภเวยฺย กิ.

เตน เพราะเหตุนี้ โทสนิราโส เอว การละซึ่งโทษนั้นเทียว (วิญญูหิ) อันผู้รู้ทั้งหลาย สาธियो พึงให้สำเร็จ มหุสฺสาเหน ด้วยความพยายามอย่างมาก, สา อัย (ตทาวลิ) ลำดับแห่งศัพท์และอรรถนั้น นิทุโทสา อันปราศจากโทษ สพฺพธา โดยประการทั้งปวง สคฺคณา น ภเวยฺย ไม่พึงเป็นบทประพันธ์อันมีคุณ กิ เลยหรือ.

ดังนั้น ควรพยายามละโทษให้สำเร็จ บทประพันธ์ที่ร้อยศัพท์และอรรถนั้น เมื่อปราศจากโทษทุกอย่างแล้ว จะไม่มีคุณได้อย่างไร

ไว้โทษสดขึ้น เหมือนหญิงสาวไร้ตำหนิ

[๑๖] สา'ลงการวิยุดตาปิ คุณยุดตา มโนหฺรา
นิทุโทสา โทสรหิตา คุณยุดตา วฐฺ วีย.

สา (สทฺทตฺถาวลิ) ลำดับแห่งศัพท์และอรรถนั้น อลงการวิยุดตาปิ แม้ไม่ประกอบด้วยอรรถาลังการะ คุณยุดตา แต่ประกอบด้วยสัททาลังการะ นิทุโทสา ชื่อว่าปราศจากโทษ มโนหฺรา (โหติ) ย่อมเป็นบทประพันธ์ที่จับใจ วฐฺ วีย เปรียบเหมือนหญิงสาว โทสรหิตา ผู้ปราศจากตำหนิ.

บทประพันธ์ที่ร้อยศัพท์และอรรถนั้น แม้ไม่มีอรรถลัทธิการะ (รสความ) แต่มีศัพท์การะ (รสคำ) นับว่าปราศจากโทษ ย่อมเป็นที่ประทับใจ (ของผู้รู้) เปรียบเหมือนหญิงสาวผู้ไร้อำนาจ (ยอมมดงาม)

โทษในบทประพันธ์ ๓ อย่าง

[๑๗] ปเท วากุเย ตทตเถ จ โทสา เย วิวิธา มตา
 โสทาหรณ'เมเตสํ ลกฺขณํ กถยามุย'หิ.

เย โทสา โทษทั้งหลายเหล่าใด วิวิธา อันมีประการต่างๆ ปเท ในบท วากุเย ในประโยค ตทตเถ จ และในเนื้อความของประโยคนั้น (วิญญูหิ) อันบัณฑิตทั้งหลาย มตา ฟังทราบ, อหิ ข้าพเจ้า กถยามิ จะกล่าว ลกฺขณํ ซึ่งสูตร โสทาหรณํ พร้อมด้วยอุทาหรณ์ เอเตสํ (โทสานํ) ของโทษทั้งหลายเหล่านั้น.

บัณฑิตฟังทราบว่า ในบท ในประโยค และในเนื้อความของประโยคนั้น มีโทษเหล่าใดอยู่ ข้าพเจ้าจะกล่าวสูตรพร้อมด้วยอุทาหรณ์ของโทษเหล่านั้น

ปทะ หมายถึง บทที่มีนามวิภัตติและอาชยาตวิภัตติอยู่ท้าย ได้แก่ บท ๔

ปทํ จตุพฺพิธํ วุตฺตํ นามาขยาโตปสคฺคญจ
 นิปาตญฺจาติ วิญญูหิ อสฺโส ชลฺวาทิชาวติ.
 (รูปลิติฎฐีกา. นามกณฺฐ)

ผู้รู้กล่าวว่า บทมี ๔ อย่าง คือ นาม อาชยาต อุปสัค และนิปาต เช่น ม้าวิ่งเร็วแน่นอน

ในบททั้ง ๔ นี้ นาม อุปสัค นิปาต มีนามวิภัตติอยู่ท้าย
 อาชยาต มีอาชยาตวิภัตติอยู่ท้าย

วากยะ : ประโยคที่มีบท ๔ รวมกันเข้า
 ที่ประชุมกันของบทที่มีนามวิภัตติและอาชยาตวิภัตติ อย่างน้อย ๒ บท

ตทตเถ : เนื้อความของประโยค

โทสะ วิ. : ทุสฺสนฺติ รสา อลงฺการา จ เอเตหิติ โทสา.
 สิ่งที่ทำลายรสและอรรถการะ ชื่อว่าโทษ

ปทโทสอุทเทสะ

- [๑๘] วิรุฑตถุณฺดรราชฺยตถ- กิลฺลิจฺจานิ วิโรธิ จ
เนยฺยํ วิเสสนาเปกฺขํ หีนตถกัมนตถกั.

วากยโทสอุทเทสะ

- [๑๙] โทสา ปทาน วากฺยาน'- เมกตถํ ภคฺคฺริตฺติกั
ตถา พฺยาภิณฺณคฺคามุมาณี ยติหีนํ กมฺจจฺจตฺ.
อติวฺตฺต'มเปตตถํ สพนฺธมฺรุตฺ ตถา.

วากยัตถโทสอุทเทสะ

- [๒๐] อปกฺกโมจิตฺยหีนํ ภคฺคฺริตฺติ สสัสมั
คฺคามมํ ทฺฐจาลงฺกตฺติ โทสา วากฺยตถนินฺสฺสิตฺตา.

แสดงโทษของบท ๘ อย่าง

โทสา โทษทั้งหลาย ปทานั แห่งบททั้งหลาย อิติ คือ วิรุฑตถุณฺดรราชฺยตถ- กิลฺลิจฺจานิ วิรุฑตถัณฺดรโทษ อตัยตถโทษ และกิลฺลิจฺจโทษทั้งหลาย วิโรธิ วิโรธิโทษ เนยฺยํ เนยฺยโทษ วิเสสนาเปกฺขํ วิเสสนาเปกฺขโทษ หีนตถกั หีนตถโทษ อนตถกั จ และอนตถโทษ.

โทษของบท มี ๘ คือ วิรุฑตถัณฺดรโทษ อตัยตถโทษ กิลฺลิจฺจโทษ วิโรธิโทษ เนยฺยโทษ วิเสสนาเปกฺขโทษ หีนตถโทษ และอนตถโทษ

แสดงโทษของประโยค ๙ อย่าง

ตถา นอกจากนั้น โทสา โทษทั้งหลาย วากฺยานั แห่งประโยคทั้งหลาย อิติ คือ เอกตถํ เอกตถโทษ ภคฺคฺริตฺติกั ภคฺคฺริตฺติโทษ พฺยาภิณฺณคฺคามุมาณี พฺยาภิณฺณโทษและ คฺคามมโทษ ยติหีนํ ยติหีนโทษ กมฺจจฺจตฺ กมฺจจฺจตฺโทษ อติวฺตฺต อติวฺตฺตโทษ อเปตตถํ อเปตตถโทษ สพนฺธมฺรุตฺ จ และพร้อมทั้งพันธมฺรุตโทษ.

โทษของประโยค มี ๙ คือ เอกตถโทษ ภคฺคฺริตฺติโทษ พฺยาภิณฺณโทษ คฺคามมโทษ ยติหีนโทษ กมฺจจฺจตฺโทษ อติวฺตฺตโทษ อเปตตถโทษ และพันธมฺรุตโทษ

แสดงโทษของเนื้อความในประโยค ๖ อย่าง

ตถา นอกจากนั้น โทสา โทษทั้งหลาย วากฺยตถนินฺสฺสิตฺตา อันอาศัยเนื้อความ ของประโยค อิติ คือ อปกฺกมํ อปกฺกมโทษ โอจิตฺยหีนํ โอจิตฺยหีนโทษ ภคฺคฺริตฺติ

ภคครีตโทษ สลสังย สลสังยโทษ ความม คามมโทษ ทฎจาลงกติ จ และทฎฐาลังกติโทษ.

โทษที่อาศัยเนื้อความของประโยค มี ๖ คือ อปักกมโทษ โอจิตยหีนโทษ ภคครีตโทษ สลสังยโทษ คามมโทษ และทฎฐาลังกติโทษ

ปทโทษะ โทษองบท มี ๘

๑. วิรุทธัตถันตรโทษ ใช้บทที่มีเนื้อความขัดแย้งกับความต้องการของผู้เขียน ใช้ศัพท์ที่มีเนื้อความตรงข้ามกับจุดมุ่งหมาย
๒. อัธยัตถโทษ ใช้บทที่มีเนื้อความเกินพอดี มีเนื้อความขยายเกินจริง คือบทวิเสสณะไม่เหมาะสมกับบทวิเสสยะ
๓. กิลิฎฐโทษ ใช้บทที่มีเนื้อความเศร้าหมองคือใช้บทเข้าใจยาก
๔. วิโรธโทษ ใช้บทที่มีความผิดปรกติ โดยสถานที่ กาลเวลา และศิลปะเป็นต้น
๕. เนยยโทษ ขาดบทเหตุ ทำให้เนื้อความคลุมเครือ คือจะต้องนำบทเหตุมาเติมลงในประโยค จึงจะทำให้เนื้อความชัดเจนขึ้น
๖. วิเสสนาเปกขโทษ มองหาบทวิเสสณะ คือต้องเพิ่มบทวิเสสณะเข้ามา จึงทำให้เนื้อความชัดเจน
๗. หีนัตถโทษ ใช้บทที่มีเนื้อความทราม คือใช้บทขยายไม่เหมาะสม ทำให้หรือรด้อยค่าลง
๘. อนัตถโทษ ใช้บทที่ไม่มีเนื้อความ คือใช้บทที่ไม่มีความหมาย วากยโทษะโทษของประโยค ๘ อย่าง
๑. เอกัตถโทษ มีเนื้อความซ้ำกัน คือใช้บทที่มีเนื้อความเดียวกันในประโยค
๒. ภคครีตโทษ ผิดลำดับศัพท์นามเป็นต้น
๓. พยาภิณณโทษ มีบทในประโยคสับสน ทำให้แปลความยาก ไม่รู้บทไหนสัมพันธ์กับบทไหน
๔. คามมโทษ ใช้ภาษาหยาบ คือใช้คำพูดของชาวบ้านที่หยาบโลน
๕. ยติหีนโทษ ผิดยติ คือไม่เป็นไปตามยติในฉันทลักษณ์
๖. กมัจจุตโทษ เสียลำดับเนื้อความของบท คือกล่าวผิดลำดับ
๗. อติวุตตโทษ ใช้ความหมายที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริงตามที่ชาวโลกรู้กัน
๘. อเปตัตถโทษ ปราศจากการรวมเนื้อความพิเศษเข้าไว้ด้วยกัน
๙. พันธมรุตโทษ มีภาษาหยาบกระด้าง เพราะใช้ธนิธอักษรมากเกินไป

วากยัตถโทสะ โทษในเนื้อความของประโยค ๖ อย่าง

๑. อดักกมโทษ เสียลำดับความ คือจัดเนื้อความก่อนหลังผิด
๒. โอจิตยหีนโทษ ขาดความเหมาะสม คืออวดคุณเกินไป
๓. ภักครีติโทษ ผิดวิภัติ คือที่ควรใช้วิภัติเหมือนกันแต่กลับใช้ต่างกัน
๔. สลสังสยโทษ มีความสงสัย คือใช้บทที่เข้ายาก หรือทำให้เข้าใจเนื้อความเป็นอย่างอื่น
๕. ความมโทษ ใช้ภาษาหยาบเหมือนคำของชาวบ้าน
๖. ทฎฐาลังกติโทษ ทำลาทั้งสัททาลังการะและอัทธาลังการะ

๑. ปทโทสนิทเทศะ

อธิบายโทษของบท ๘ อย่าง

๑.๑ วิรุทธัตถันตรโทสะ

บทมีโทษ เพราะใช้ศัพท์ที่มีเนื้อความตรงข้ามกับจุดมุ่งหมาย

[๒๑] วิรุฑตถนุตรํ ตํ หิ ยสฺส'ญฺญตฺโถ วิรุชฺฌติ
อธิปฺเปเต ยถา เมโฆ วิสฺโท สุขเย ชนํ.

หิ เพราะเหตุนั้น อญฺญตฺโถ เนื้อความอื่น ยสฺส ปทสฺส แห่งบทใด วิรุชฺฌติ ตรงข้าม อธิปฺเปเต ในเนื้อความที่ประสงค์เอา, ตํ ปทํ บทนั้น วิรุฑตถนุตรํ ชื่อว่า วิรุทธัตถันตรโทสะ ยถา อุทาหรณ์ (อิตติ) ว่า เมโฆ เมฆ วิสฺโท อันให้ซึ่งน้ำ ชนํ ยัง ชน สุขเย ย่อมให้มีสุข.

เพราะฉะนั้น บทใดมีเนื้อความตรงข้ามกับเนื้อความที่ต้องการกล่าว บทนั้น ชื่อว่าวิรุทธัตถันตรโทสะ อุทาหรณ์ว่า เมโฆ วิสฺโท สุขเย ชนํ เมฆที่หลังน้ำฝน ยังหมุ่ชนให้เป็นสุข

วิสฺโท : แปลว่า ให้น้ำ หรือ ให้พิช เป็นบทที่มีโทษ เพราะมีความหมายที่ตรงข้ามกัน (ดูวิธีแก้โทษ คาถา ๗๐-๗๑)

วิรุทธัตถันตรโทสะ : เมโฆ วิสฺโท สุขเย ชนํ

วิรุทธัตถันตรโทสปริหาระ : กถํ นาม เมโฆยํ วิสฺโท สุขเย ชนํ

๑.๒ อัธยัตถโทสะ

บทมีโทษ เพราะใช้ศัพท์ที่มีเนื้อความเกินปรกติ

[๒๒] วิเสสฺย'มธิกํ เยนา'- อฺยตฺถ'เมตํ ภเว ยถา
โอมาสิตาเสสฺสิโส ชฺชโชโต'ยํ วิราชาเต.

วิเสสยํ บทวิเสสยะ อธิกํ โหติ มีบทเกิน เยน วิเสสเนน ด้วยบทวิเสสนะใด
 เอตํ วิเสสนํ บทวิเสสนะนั้น อชฺยตุลํ ภเว มีชื่อว่าอชฺยัตถโทษ. ยถา อุทาหรณํ อิติ
 ว่า อัย ชฺชโชโต หิงห้อยตัวนี้ โอภาสิตาเสสทีโส ผู้มีทิศทั้งหมดอันตนให้สว่างแล้ว
 วิวราชเต ย่อมเจ็ดจำ (รุ่งเรือง).

บทวิเสสยะ มีบทวิเสสนะใด(ขยายเนื้อความ)เกิน(ความเป็นจริง) บทวิเสสนะที่เกิน
 มานั้น ชื่อว่าอชฺยัตถโทษ เช่น โอภาสิตาเสสทีโส ชฺชโชโตยํ วิวราชเต หิงห้อยตัวน้อยนี้
 กระพริบแสงส่องสว่างไปทุกทิศทุกทาง

โอภาสิตาเสสทีโส : ทำให้ทุกทิศสว่างใสวั้น เป็นคุณของดวงจันทร์และดวง
 อาทิตย์ ไม่ใช่หิงห้อย จึงมีโทษ แก้โทษโดยเพิ่มคำว่า ก็ ภเว (ดูวิธีแก้ คาถา ๗๒)

๑.๓ กิลิฏฐโทษะ

บทมีโทษ เพราะใช้ศัพท์ที่มีเนื้อความเศร้าหมอง

[๒๓] ยสฺส’ตถาวคโม ทุกฺโข ปกตฺยาทีวิภาคโต
 กิลิฏฺฐํ ตํ ยถา ตาย โส’ย’มาลึงคฺยเต ปิยา.

อตถาวคโม การรู้ซึ่งเนื้อความ ยสฺส ปทสฺส ของบทใด ทุกฺโข โหติ เป็นสิ่งยาก
 ลำบาก ปกตฺยาทีวิภาคโต ด้วยการจำแนกประเภทเป็นปรกติ(คือลึงค์และธาตุ)เป็นต้น,
 ตํ ปทํ บทนั้น กิลิฏฺฐํ โหติ มีชื่อว่ากิลิฏฐโทษ. ยถา อุทาหรณํ โส อัย (वलฺลภ)
 สามีนั้น ตาย ปิยา อันภรรยา นั้น อาลึงคฺยเต สวมกอดอยู่

บทใดรู้เนื้อความได้ยาก โดยการจำแนกออกเป็นปรกติลึงค์และธาตุเป็นต้น บทนั้น
 ชื่อว่ากิลิฏฐโทษ เช่น ตาย โส อัย อาลึงคฺยเต ปิยา (वलฺลภ) สามีนั้น อันภรรยา นั้น
 สวมกอดอยู่

ปิยา : มีโทษเพราะรู้ความหมายยาก (ดูวิธีแก้ คาถา ๗๓)

ยมกโทษะ

บทมีโทษ เพราะยมกเป็นต้น จัดเข้าในกิลิฏฐโทษ

[๒๔] ยํ กิลิฏฺฐปทํ มนุทา- ภิเชยฺยํ ยมกาทิกํ
 กิลิฏฺฐปทโทเสว ตมฺปิ อนฺโต กรียติ.

ยํ (ปทํ) บทใด ยมกาทิกํ อันมียมกเป็นต้น กิลิฏฺฐปทํ อันมีบทเศร้าหมอง
 มนุทาภิเชยฺยํ อันมีเนื้อความน้อย (อตฺถิ) มีอยู่, ตมฺปิ (ปทํ) บทแม้ นั้น กรียติ อันท่าน
 ย่อมทำ อนฺโต ในภายใน กิลิฏฺฐปทโทเส เอว ในโทษของบทอันเศร้าหมองนั้นเกี่ยว

บทที่เป็นยมกเป็นต้นที่ไม่ชัดเจน มีเนื้อความน้อย ย่อมถูกจัดเข้าในกิลิฏฐโทษด้วย

มตยมกะ ยมกที่นักกวียอมรับ

[๒๕] **ปติตสทฺทฺรจิตํ** **ลิลิจฺจปทสนฺธิกํ**
ปสาทคุณสํยุดตํ **ยมกํ มต'เมทิสํ.**

ยมกํ ยมก **ปติตสทฺทฺรจิตํ** อันท่านประพันธ์แล้วด้วยศัพท์ที่มีเนื้อความชัดเจน
ลิลิจฺจปทสนฺธิกํ อันมีการเชื่อมบทที่สละสลวย **ปสาทคุณสํยุดตํ** อันประกอบด้วยปสาท
คุณ เอทิสํ เช่นนี้ (กวีหิ) อันนักกวีทั้งหลาย **มต'** บรรณาณาแล้ว.

ยมกที่ประพันธ์ขึ้นด้วยศัพท์ที่ชัดเจน **เชื่อมบทได้สละสลวย** ประกอบด้วยปสาทคุณ
เช่นนี้ (ดูคาถา ๑๑๙) นักกวีบรรณาณาเอาแล้ว (ยอมรับ)

ติวิธยมก ยมก ๓ ประการ

[๒๖] **อพฺยเปต'พฺยเปต'ณฺณ'** **มาวฺตุตาเนกวณฺณชํ**
ยมกํ ตณฺจ ปาทาน' **มาทิมชฺฌนฺตโคจฺรํ.**

ยมกํ ยมก **อาวฺตุตาเนกวณฺณชํ** อันเกิดจากอักษรมากที่กล่าวซ้ำกัน (ติวิธ) มี
๓ ประการ (อิติ) คือ **อพฺยเปต'** **อํพฺยเปตยมก** **พฺยเปต'** **พฺยเปตยมก** **ณฺณ'** **จ** และ
ยมกอื่น, **จ** **อนึ่ง** **ต'** **ยมก** **ยมกนั้น** **อาทิมชฺฌนฺตโคจฺรํ** มีที่ตั้งคือเบื้องต้น ท่ามกลาง
และที่สุด **ปาทาน'** แห่งบาททั้งหลาย.

ยมกอันเกิดจากอักษรที่ซ้ำกันจำนวนมาก มี ๓ อย่าง คือ **อํพฺยเปตยมก** (ยมกที่ไม่
ถูกบทอื่นคั่น) **พฺยเปตยมก** (ยมกที่ถูกบทอื่นคั่น) และยมกอื่น (อุภยมิสสยมก ถูกบทอื่น
คั่นบ้าง ไม่คั่นบ้าง) **อนึ่ง** **ยมกนั้น** ตั้งอยู่ในเบื้องต้น ท่ามกลาง และที่สุดของบาทคาถาทั้ง
หลาย

อํพฺยเปตปฺรหมปาทาทยมก ต้นบาทที่ ๑ เป็นยมกโดยไม่มีบทอื่นคั่น

[๒๗] **สุชฺนา'สุชฺนา สพฺเพ** **คุณฺนาปี วิเวกิโน**
วิเวกํ น สมายนฺติ **อวิเวกิชฺชนนฺติเก.**

สุชฺนา **สัพบุรุษทั้งหลาย** **อสุชฺนา** **จ** และ**อสัพบุรุษทั้งหลาย** **สพฺเพ** **ทั้งปวง**
วิเวกิโน **อปี** **แม้มีความต่างกัน** **คุณฺน** **โดยคุณ** **น** **สมายนฺติ** **ย่อมไม่ถึง** **วิเวกํ** **ซึ่ง**
ความต่างกัน **อวิเวกิชฺชนนฺติเก** **ในสำนักของชนผู้ไม่มีปัญญาแยกแยะ.**

ชนทั้งหมด **คือสัพบุรุษและอสัพบุรุษ** **แม้ต่างกันโดยคุณ** **ก็ไม่ถึงความต่างกัน** **ในสำนัก**

ประดับ อมฺพริ ซึ่งท้องฟ้า, โส (ส) สุคโต พระสุคตพระองค์นั้น สุคโต ผู้เสด็จไปดีแล้ว
 กริ ทรงกระทำอยู่ หิตฺ ซึ่งประโยชน์เกื้อกูล สหิตฺ อันไพศาล โหติ ย่อมมี อลํ กตฺตุ
 เพื่อกระทำซึ่งการประดับ โลกํ ซึ่งโลก.

บัว มีไว้เพื่อประดับลำน้ำ เมฆฝนที่ให้การบำรุง มีไว้เพื่อประดับท้องฟ้า พระศาสดา
 ผู้เสด็จไปดีแล้วพระองค์นั้น ทรงบำเพ็ญประโยชน์เกื้อกูลอันไพศาลอยู่ มีไว้เพื่อประดับโลก

อภัยเปตยมกนอภินิ

[๓๑] อพฺยเปตาทิยมกสฺ- เส'โส เลโส นิทสุลิตโต
 เถยยานิ'มาเยว ทิสาย- ย'ญญานิ ยมกานิปิ.

เอโส เลโส ประเภทนี้ อพฺยเปตาทิยมกสฺ แห่งอภัยเปตยมกเป็นต้น (มยา)
 อันเรา นิทสุลิตโต แสดงไว้แล้ว, ยมกานิปิ แม้ยมกทั้งหลาย อญฺญานิ อย่างอื่น
 (วิญญูติ) อันผู้รู้ทั้งหลาย เถยยานิ ฟังทราบ อิมาย เหว ทิสาย ตามนัยนี้นั้นเกี่ยว.

ประเภทของยมก มีอภัยเปตยมกเป็นต้นนี้ ได้แสดงไว้แล้ว แม้ยมกอย่างอื่น ก็ฟัง
 ทราบตามนัยนี้เหมือนกัน

ยมกมีจำนวนมาก

[๓๒] อจฺจนฺตพหโว เตลฺลํ เกทา สมฺเภทโยนินโย
 ตตฺถาปิ เกจิ สุกฺรา เกจิ อจฺจนฺตทุกฺกราว.

เกทา ประเภททั้งหลาย เตลฺลํ (ยมกานํ) แห่งยมกทั้งหลายเหล่านั้น สมฺเภทโยนินโย
 ที่มีการเจือกันเป็นเหตุ อจฺจนฺตพหโว มีมากอย่างยิ่ง, ตตฺถาปิ (เกเทสุ) แม้ในประเภท
 ทั้งหมดเหล่านั้น เกจิ (ยมกา) ยมกทั้งหลายบางอย่าง สุกฺรา (อันบุคคล)ทำได้ง่าย
 เกจิ (ยมกา) ยมกทั้งหลายบางอย่าง อจฺจนฺตทุกฺกราว (อันบุคคล)ทำได้ยากยิ่ง.

ประเภทของยมกเหล่านั้น ส่วนมากจะผสมกัน ในจำนวนนั้น บางยมกประพันธ์ง่าย
 บางยมกประพันธ์ยากเหลือเกิน

สรุปเรื่องยมก

[๓๓] ยมกํ ตํ ปเหสี จ เน'กนฺตมธฺรานิ'ติ
 อุกฺเขยฺยนฺติ สพฺพานิ ลิสฺสเขตฺทภยา มยา.

ตํ ยมกํ ยมกนํ ปเหสี จ และปเหสี (คำปริศนา) เอกนฺตมธฺรานิ น (โหนฺติ)
 ไม่เป็นคำไพเราะโดยแท้, อิติ เพราะเหตุนี้ สพฺพานิ (ยมกปเหสีนิ) ยมกและปเหสี
 ทั้งหมดทั้งปวง มยา อันเรา อุกฺเขยฺยนฺติ ย่อมเพิกเฉย ลิสฺสเขตฺทภยา เพราะกลัวจะ
 เกิดความลำบากแก่ศิษย์.

ยมกและปเหีนั้น มีใช้คำไพเราะเสียเลย ดังนั้น ยมกและปเหีทั้งหมด ข้าพเจ้าจะ
 ละไว้ก่อน ด้วยเกรงว่าศิษย์จะลำบาก

ปเหี ๓ อย่าง

- ๑. กีฬาวินทนะ ใช้ความสนุกสนานผ่อนคลายความเบื่อหน่าย
- ๒. สัมพาทัญฐานมันตนะ ใช้ปรึกษาในที่ที่มีผู้คนพลุกพล่าน
- ๓. พรพยาโมหนะ ทำให้คนอื่นสับสน

๑.๔ วิโรธิตะ

บทมีโทษ เพราะใช้ศัพท์ผิดกาลเทศะเป็นต้น

[๓๔] **เทศกาลกลาโลก- ฌายาคมวิโรธิตะ ยัม**
ตัม วิโรธิตัม เจต- **มุตาทรรณโต ฌุญฺ**

ยัม (ปท) บทใด เทศกาลกลาโลกฌายาคมวิโรธิตะ (โหด) เป็นบทผิดจากเทศ
 กาละ กลา โลกะ ฌายะ และอาคมะ, ตัม (ปท) บทนั้น (วิโรธิตัม) ชื่อว่าวิโรธิต,
 จ หนึ่ง เอตัม วิโรธิตัม วิโรธิตนั้น ฌุญฺ ปรากฏแล้ว อุตาทรรณโต โดยอุตาทรรณ.

บทใดผิดจากเทศะ (สถานที่) กาละ (กาลเวลา) กลา (นาฏศิลป์) โลกะ (ปรกติของโลก)
 ฌายะ (ความถูกต้องเหมาะสม) และอาคมะ (สาธกอ้างอิง) บทนั้นเป็นวิโรธิต และ
 วิโรธิตนั้น ปรากฏแล้วโดยอุตาทรรณ

วิโรธิตะ ๖ อย่าง

- ๑. เทศวิโรธิตะ ผิดสถานที่ มีในน้ำและบนบกเป็นต้น เช่นกล่าวว่า ดอกบัวเกิดบนบก
 ดอกมะลิเกิดในน้ำ ดวงอาทิตย์ขึ้นทิศตะวันตก ตกทิศตะวันออก (ดูวิธีแก้
 คาถา ๗๕)
- ๒. กาลวิโรธิตะ ผิดกาลเวลา กลางคืนเป็นกลางวัน กลางวันเป็นกลางคืน เช่น เห็นหมู่
 ดาวในเวลากลางวัน (ดูวิธีแก้ คาถา ๗๖)
- ๓. กลาวิโรธิตะ ผิดศิลปะการฟ้อนรำ ผิดท่าทาง ผิดจังหวะ ผิดทำนอง เช่น รำก็กล่าวว่า
 ร้อง ร้องกล่าวว่ารำ (ดูวิธีแก้คาถา ๗๗)
- ๔. โลกวิโรธิตะ ผิดปรกติของโลก เช่น ไฟเย็น แก่นจันทร์ร้อน ต้นประดูไม่มีแก่น ต้น
 ละหุ่งมีแก่น (ดูวิธีแก้ คาถา ๗๘)
- ๕. ฌายวิโรธิตะ ผิดความถูกต้องเหมาะสมทั้งทางโลกและทางธรรม เช่น พราหมณ์เป็น
 กษัตริย์ กษัตริย์เป็นพราหมณ์ รูปเป็นนาม นามเป็นรูป (ดูวิธีแก้ คาถา ๗๙)
- ๖. อาคมวิโรธิตะ ผิดหลักฐานที่ยกมาอ้างอิง จากพระไตรปิฎกและคัมภีร์อื่นๆ เช่น กล่าว
 เอาเอง กลับบอกว่าเป็นพระพุทธรูป หรือมาจากคัมภีร์นั้น คัมภีร์นี้ (ดู
 วิธีแก้คาถา ๘๐)

๑.๕ เนยยโทสะ

บทมีโทษ เพราะต้องนำศัพท์อื่นมาเพิ่มจึงทำให้เนื้อความชัดเจน

[๓๕] ย'ทปฺปตีต'มานีย วตฺตพฺพ' เนยย'มาหุ ต'
 ยถา สพฺพปาปิ ธวลา ทิสสา โรจนติ รตฺติย'

ย' (ปท') บทใด อปฺปตีต' อันบุคคลไม่รู้ (อญญ') อานีย วตฺตพฺพ' อันท่านนำมาแล้วซึ่งบทอื่นพึงกล่าว, (โพรานา) อาจารย์ในกาลก่อนทั้งหลาย อาหุ กล่าวแล้ว ต' (ปท') ซึ่งบทนั้น เนยย' ว่าเป็นเนยยโทสะ, ยถา อุทาหรณ์ (อิติ ว่า) สพฺพปาปิ ธวลา ทิสสา ทิศทั้งหลายอันชาวแม่ทั้งปวง โรจนติ ย่อมสว่าง รตฺติย' ในยามราตรี.

บทใดสองความไม่ชัดเจน ต้องนำบทอื่นมากล่าวด้วย โพรานาจารย์กล่าวบทนั้นว่าเป็นเนยยโทสะ เช่น สพฺพปาปิ ธวลา ทิสสา โรจนติ รตฺติย' ทั่วทุกทิศ ชาวกระจำงในยามราตรี

ธวลา : มีโทษ เพราะไม่รู้ว่าจะเพราะเหตุอะไร (ดูวิธีแก้ คาถา ๘๑)

วิญญฺชนไม่ยกย่องเนยยโทสะ

[๓๖] เน'ทิส' พหุ มญฺญนฺติ สพฺพเพ สพฺพตฺถ วิญฺญโน
 ทฺลลภา'วคฺติ สทฺท- สามตฺถียวิลงฺขินี.

สพฺพเพ วิญฺญโน วิญฺญชนทั้งหลายทั้งปวง น พหุ มญฺญนฺติ ย่อมไม่นับถือให้มาก (เนยย) ซึ่งเนยยโทสะ อีทิส' เช่นนี้ สพฺพตฺถ พนฺธ ในบทประพันธ์ทั้งปวง, อวคฺติ ความเข้าใจ สทฺทสามตฺถียวิลงฺขินี อันเป็นเหตุข้ามซึ่งศัพท์และความเหมาะสม โดยปรกติ (บุคคล) อันบุคคล ทฺลลภา ไม่ได้รับ.

วิญฺญชนทั้งปวง ไม่ยกย่องเนยยโทสะเช่นนี้ ในบทประพันธ์ทุกอย่าง เพราะความเข้าใจที่ขาดศัพท์และความเหมาะสม หามีไม่

๑.๖ วิเสสนาเปกขโทสะ

บทมีโทษ เพราะมองหาบทวิเสสนะไม่เห็น

[๓๗] ลียา วิเสสนาเปกฺขิ ย' ต' ปตฺวา วิเสสน'
 สาทฺถก' ต' ยถา ต' โส ภีโย ปสฺสติ จกฺขนา.

ย' ต' (ปท') บทใด ปตฺวา ถึงแล้ว วิเสสน' ซึ่งบทวิเสสนะ สาทฺถก' (โหติ) เป็นบทอันเป็นไปกับด้วยเนื้อความ ต' ปท' บทนั้น วิเสสนาเปกฺขิ (ลียา) มีชื่อว่าวิเสสนาเปกขโทสะ ยถา อุทาหรณ์ ต' ของวิเสสนาเปกขโทสนั้น (อิติ คือ) โส (ปุริโส) บุรุษนั้น ปสฺสติ มองดู ภีโย โดยยิ่ง จกฺขนา ด้วยจักขุ.

บทใดใช้วิเสสนะ จึงจะมีเนื้อความชัดเจนได้ บทนั้นชื่อว่าวิเสสนาเปกขโทษ โทษนั้นมี
อุทธารณ์ว่า โส ภิกขุโย ปสฺสติ จกฺขุณา เขาใช้สายตาจ้องมองดู

จกฺขุณา : มีโทษ เพราะไม่รู้ว่าจะจ้องด้วยสายตาอย่างไร (ดูวิธีแก้ คาถา ๘๓)

๑.๗ หีนตถโทษะ

บทมีโทษ เพราะทำบทวิเสสยะให้ต่ำลง

[๓๘] หีนํ กเร วิเสสฺยํ ยํ ตํ หีนตถํ ภเว ยถา
นิปฺปฏิกตชฺชโชโต สมฺมุเตติ ทิวากโร.

ยํ (ปทํ) บทใด กเร พึงทำ วิเสสฺยํ ซึ่งบทวิเสสยะ หีนํ ให้ต่ำลง, ตํ (ปทํ)
บทนั้น หีนตถํ ภเว เป็นหีนตถโทษะ ยถา อุทธารณ์ (อิตติ คือ) ทิวากโร ดวงอาทิตย์
นิปฺปฏิกตชฺชโชโต อันทำหิ่งห้อยให้หมดรังมี สมฺมุเตติ ย่อมอุทัยขึ้น.

บทใดทำวิเสสยะให้ต่ำลง บทนั้นเป็นหีนตถโทษะ เช่น นิปฺปฏิกตชฺชโชโต สมฺมุเตติ
ทิวากโร ดวงอาทิตย์ขึ้นพร้อมกับทำหิ่งห้อยให้หมดแสง

นิปฺปฏิกตชฺชโชโต : มีโทษ เพราะขยายน้อยเกินไป (ดูวิธีแก้ คาถา ๘๔)

๑.๘ อนัตถโทษะ

บทมีโทษ เพราะไม่มีความหมาย เพียงแต่ใส่ให้เต็มบาท

[๓๙] ปาทปุรณมตฺตํ ยํ อนตฺถมิตฺติ ตํ มตฺตํ
ยถา หิ วนฺนเท พุทฺธสฺส ปาทปงฺเกรฺหฺมปิ จ.

ยํ (ปทํ) บทใด ปาทปุรณมตฺตํ สักว่ายังบาทให้เต็ม ตํ (ปทํ) บทนั้น มตฺตํ
อันท่านรู้แล้ว อนตฺถํ อิตติ ว่าอนัตถโทษะ ยถา อุทธารณ์ (อิตติ ว่า) (อหํ) ข้าพเจ้า
วนฺนเท ถวายบังคม ปาทปงฺเกรฺหฺมปิ ซึ่งดอกบัวคือพระบาท พุทฺธสฺส ของพระพุทธเจ้า.

บทใดเป็นเพียงทำบาทให้เต็ม บทนั้นเรียกว่าอนัตถโทษะ เช่น วนฺนเท พุทฺธสฺส ปาท
ปงฺเกรฺหฺมปิ ข้าพเจ้าขอถวายบังคมบัวพระบาทของพระพุทธเจ้า (ดูวิธีแก้ คาถา ๘๕)

ในคาถานี้ บทที่ไม่มีอรรถคือ หิ อปิ (ปิ) จ

๒. วากยโทสนิทเทศะ อธิบายโทษของประโยค ๙ อย่าง

๒.๑ เอกัตถโทษะ ประโยคมีโทษ เพราะใช้ศัพท์ที่มีเนื้อความเดียวกัน

สัททเอกัตถะ

[๔๐] สทฺทโต อตฺถโต วุตฺตํ ยตฺถ ภิกฺขุโยปี วุจฺจติ,
ต'เมกตฺถํ ยถา'ภาติ วาริทฺโ ทวาริทฺโ อัย.

(วจนั) วุตฺตํ คำที่ท่านกล่าวมาแล้ว สทฺทโต โดยศัพท์ อตฺถโต และโดยอรรถ
วุจฺจติ ย่อมอุทกกล่าว ภิกฺขุโยปี ให้ยิ่งขึ้นอีก ยตฺถ (วากฺเย) ในวากยะใด, ตํ วากยะ
นั้น เอกตฺถํ ชื่อว่าเอกัตถโทษ, ยถา อุทาหรณ์ อัย วาริทฺโ เมฆนี้ วาริทฺโ อันให้
ซึ่งน้ำ อาภาติ ย่อมเจดจำ.

คำที่กล่าวมาแล้วโดยศัพท์และอรรถ ถูกกล่าวซ้ำอีกในวากยะใด วากยะนั้น ชื่อว่า
เอกัตถะ เช่น อาภาติ วาริทฺโ วาริทฺโ อัย เมฆที่ให้น้ำนี้ ย่อมรุ่งโรจน์

อัตถเอกัตถะ

[๔๑] ติตฺถิยงฺกุรพีชานิ ชหํ ทิฏฺฐิจิตฺตานิ'ห
ปสฺสาทฺเตติ ปสฺสนนฺ'โส มหามุณี มหาชเน.

(ยถา จ) อิกอุทาหรณ์หนึ่ง เอโส มหามุณี พระมหามุณีพระองค์นี้ ชหํ ทรงละ
อยู่ ทิฏฺฐิจิตฺตานิ ซึ่งมิถจาทิฏฺฐิตั้งหลาย (๖๒) ติตฺถิยงฺกุรพีชานิ อันเหมือนเมล็ดพืชแห่ง
หน่อคือเด็ยรติย์ อิท ในโลกนี้ มหาชเน ยังมหาชนทั้งหลาย ปสฺสนนฺ ผู้เลื่อมใส(ในตน)
ปสฺสาทฺเตติ ย่อมให้เลื่อมใส.

อิกอุทาหรณ์หนึ่ง พระมหามุณีพระองค์นี้ ทรงกำจัดจิตใจอันเป็นเมล็ดพันธุ์ของพวกเขา
เด็ยรติย์ ในโลกนี้ ทรงยังมหาชนผู้เลื่อมใสให้เลื่อมใส (ดูวิธีแก้คาถา ๘๖)

๒.๒ ภัคครีติโทษะ ประโยคมีโทษ เพราะเรียงลำดับศัพท์ผิด

[๔๒] อารทฺธกฺกมวิจฺเจทา ภคฺครีติ ภเว ยถา
กาปี ปญฺญา โกปี คุณฺ ปกฺติปี อโห ตว.

ภคฺครีติ ภัคครีติโทษ ภเว ย่อมมี อารทฺธกฺกมวิจฺเจทา เพราะการขาดลำดับ
แห่งศัพท์พนาม อันท่านพยายามแล้ว ยถา อุทาหรณ์ ปญฺญา พระปัญญา ตว ของ

พระองค์ กาบิ เพียงไร **คุณ** พระคุณมีศีลเป็นต้น **ตว** ของพระองค์ **โกปิ** เพียงไร **ปกติปี** แม้ปกติคือสภาวะ **ตว** ของพระองค์ **อโห** นำอัศจรรย์.

เป็นภคครีตโทษ เพราะขาดลำดับที่ท่านตั้งไว้แล้ว เช่น **กาบิ** **ปณณา** **โกปิ** **คุณ** **ปกติปี** **อโห** **ตว** พระปัญญาของพระองค์เพียงไร พระคุณของพระองค์เพียงไร ภาวะปรกติของพระองค์ก็นำอัศจรรย์

๒.๓ พยาภิณณโทษะ

ประโยคมีโทษ เพราะเรียงศัพท์ยุ่งเหยิง สัมพันธ์ยาก

[๔๓] **ปทานิ** **ทุพฺพินิกุเขปา** **พฺยาโมโห** **ยตุถ** **ชายติ**
ติ **พฺยาภิณฺณนฺติ** **วิญฺเญยฺยํ** **ตทฺทาหรณํ** **ยถา**.

พฺยาโมโห ความฉงน **ชายติ** ย่อมเกิด **ยตุถ** ในวากยะใด **ทุพฺพินิกุเขปา** เพราะการตั้งไว้ไม่ถูกตำแหน่ง **ปทานิ** แห่งบททั้งหลาย, **ติ** วากยะนั้น **วิญฺเญยฺยํ** อันนักศึกษาพึงทราบ **พฺยาภิณฺณนฺติ** ว่าเป็นพยาภิณณโทษ **ตทฺทาหรณํ** อุทาหรณ์ของพยาภิณณโทษนั้น **ยถา** เป็นอย่างไร.

ความฉงนเกิดขึ้นในวากยะใด เพราะวางศัพท์ไว้ไม่ถูกตำแหน่ง วากยะนั้น พึงทราบว่าเป็น พยาภิณณโทษ มีอุทาหรณ์ดังนี้

อุทาหรณ์

[๔๔] **พหุคฺเณ** **ปณฺมติ** **ทฺชชฺชานนํ** **ปฺย'ยํ** **ชิน**
หิตํ **ปมฺุทิต** **นิจฺจํ** **สฺคตํ** **สมฺนุสฺสรํ**.

อยํ **ชิน** หมู่ชนนี้ **สมฺนุสฺสรํ** ผู้ระลึกถึงอยู่อย่างสม่ำเสมอ **พหุคฺเณ** ซึ่งพระพุทธคุณเป็นอันมากทั้งหลาย **ปมฺุทิต** ปลาบปลี้มแล้ว **ปณฺมติ** ย่อมน้อมกราบ **สฺคตํ** ซึ่งพระสฺคต **หิตํ** ผู้ทรงเกื้อกูล **นิจฺจํ** เป็นนิตย์ **ทฺชชฺชานนํ** แม้แก่ทฺชชชทั้งหลาย (มีพระเทวทัตต์เป็นต้น).

ผู้นี้ เมื่อระลึกถึงพระพุทธคุณเป็นอันมากอยู่อย่างสม่ำเสมอ ก็ปลาบปลี้มใจ จึงน้อมกราบเนื่องนิตย์ซึ่งพระพุทธเจ้าผู้ทรงเกื้อกูลแม้แก่พวกทฺชชช (ดูวิธีแก้ คาถา ๘๘)

๒.๔ คามมโทษะ

ประโยคมีโทษ เพราะใช้ภาษาชาวบ้านที่หยาบโลน

[๔๕] **วิสิญฺจวจนาเปตํ** **คามมํ** **ตฺย'ภิมตํ** **ยถา**
กณฺเณ **กามยฺมานํ** **มํ** **น** **กามยฺสิ** **กํ** **นุ'วิ'ทํ**.

(วากุย) ประโยค วิสัจจนาเปตัม อันปราศจากคำที่กล่าวอรรถพิเศษ (กวีหิ) อันกวีทั้งหลาย อภิมตัม รู้ดีแล้ว ความมม อิติ ว่าเป็นความมโทษ ยถา อุทาหรณ์ (อิติ ว่า) กณฺเณ นนะสวาน้อย (ตฺว) เธอ น กามยลิตี ย่อมไม่รัก มม ซึ่งฉัน กาม ยมานัน ผู้รักอยู่ อิทิ (การณ) เหตุนี้ ก็ นุ อะไรหรือ.

ประโยคที่ปราศจากถ้อยคำอันสุภาพ ท่านรู้ว่าเป็นความมโทษ เช่น กณฺเณ กามยมานัน มม น กามยลิตี ก็ นุ อิทิ สวาน้อยเอ๋ย เธอไม่รักฉันผู้หลงรักเธออยู่ นี่อะไรกัน (ดูวิธีแก้ คาถา ๙๑-๙๒)

คามมโทษะ (อีก)

ประโยคมีโทษ เพราะใช้ภาษาชาวบ้านที่หยาบโลน

[๔๖] ปทสนฺธานโต กิณฺจิตฺ ทุปฺปตีติกรํ ภเว
ตมฺปิ คามมฺ'นฺตฺย'ภิมตํ ยถา ยากฺวโต ปิยา.

กิณฺจิตฺ (วากุย) ประโยคบางอย่าง ทุปฺปตีติกรํ ภเว มีการทำความรู้ไม่ดี ปท สนฺธานโต เพราะการเชื่อมแห่งบท, ตมฺปิ (วากุย) แม้ประโยคนั้น (กวีหิ อันกวีทั้งหลาย) อภิมตัม รู้ดีแล้ว ความมม อิติ ว่าเป็นความมโทษ ยถา อุทาหรณ์ (อิติ ว่า) ปิยา หญิงคนรัก ยากฺวโต ของผู้มีเมถุน.

บางประโยคทำให้เข้าใจเนื้อความในทางไม่ดี เพราะเชื่อมบทไม่ดี ประโยคอย่างนั้น ก็ เป็นความมโทษ เช่น ยากฺวโต ปิยา หญิงคนรักของผู้มีเมถุน

๒.๕ ยติหีนโทษะ

ประโยคมีโทษ เพราะผิดยติในฉันทยติ

[๔๗] วุตฺเตสุ สฺสูจิตฺตฺวจฺจาเน ปทจฺเจโท ภเว ยติ
ยํ ตาย หีนํ ตํ วุตฺตํ ยติหีนนฺติ, สา ปน.

ปทจฺเจโท การตัดซึ่งบท สฺสูจิตฺตฺวจฺจาเน ในที่อันท่านแสดงแล้ว (จาเน ในฐานะ สฺสูจิตฺเต อันท่านแสดงแล้ว) วุตฺเตสุ ในฉันททั้งหลาย ยติ ภเว มีชื่อว่ายติ, ยํ วากุย ประโยคใด หีนํ ทราม ตาย (ยติยา) ด้วยยตินั้น, ตํ วากุย ประโยคนั้น (วิญญูหิ อันผู้รู้ทั้งหลาย) วุตฺตํ กล่าวแล้ว ยติหีนนฺติ ว่าเป็นยติหีนโทษ.

การตัดบทในที่ซึ่งท่านแสดงไว้ในฉันททั้งหลาย เป็นยติ ประโยคใดผิดพลาดเรื่องยติ ประโยคนั้นเรียกว่า ยติหีนโทษ

ยติ ๓ อย่าง

[๔๘] ยติ สพฺพตฺถ ปาทนฺเต วุตฺตทุเฒ จ วิเสสโต
 ปุพฺพปาปราเนกฺวณฺณ- ปทมฺชฺเฒปิ กตฺถจิ.

ปน ก็ สา ยติ ยตินั้น (ลिया) ฟังมี สพฺพตฺถ ปาทนฺเต ในที่สุดของบาททั้งหมด วิเสสโต วุตฺตทุเฒ ในครึ่งแห่งคาถาโดยพิเศษ กตฺถจิ ปุพฺพปาปราเนกฺวณฺณปทมฺชฺเฒปิ จ และแม่ในท่ามกลางแห่งบาทอันมีอักษรมากทั้งเบื้องต้นและเบื้องปลายบางแห่ง.

ก็ยตินั้น ควรมีในที่สุดบาทคาถาทุกบาท ในครึ่งคาถาที่ต่างกัน (๒ หรือ ๓ บาท) และบางแห่ง ก็มีในกลางบาทที่มีคำยาวทั้งด้านหน้าและด้านหลัง

**ตตฺถโถทาหรณฺปจฺจุทาหรณานิ ยถา
 อุทาหรณฺญุกและอุทาหรณฺผิตฺตในท่ามกลางบทนั้น**

[๔๙] ตํ นเม ลีรสา จามิ- กรวณฺณํ ตถาคตํ
 สกลาปิ ทิสสา ลีญจ- ติว โสณฺณรเสหิ โย.

โย (ตถาคโต) พระตถาคตพระองค์ใด ลีญจติ อิว เหมือนกับทรงรดอยู่ ทิสสา ซึ่งทิศทั้งหลาย สกลาปิ แม่ทั้งสิ้น โสณฺณรเสหิ ด้วยน้ำแห่งทองทั้งหลาย, (อหํ ข้า พระพุทธเจ้า) นเม ย่อมมอบน้อม ลีรสา ด้วยเคียรเกล้า ตํ ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคต พระองค์นั้น จามีกรวณฺณ ผู้มีวรรณะดุจทองจามีกร. (ดูอภิธาน คาถา ๔๘๘)

พระตถาคตพระองค์ใด ประหนึ่งว่า ทรงรดทิศทั้งสิ้นด้วยน้ำทอง ข้าพระพุทธเจ้า ขอกราบไหว้ พระตถาคตผู้มีวรรณะดุจทองพระองค์นั้น ด้วยเคียรเกล้า

ยติในบทสนธิ

[๕๐] สโร สนฺธิมุหิ ปุพฺพนฺโต วย โลเป วิภตฺติยา
 อญฺญถา ตว’ญฺญถา ตตฺถ ยาทเสาหิ ปราหิ’ว.

โลเป เมื่อการลบ วิภตฺติยา แห่งวิภัตติ สนฺธิมุหิ ในบทสนธิ (สติ มีอยู่) สโร สระ ปุพฺพนฺโต วย (โหติ) เป็นเหมือนสระสุดท้ายของบทหน้า, ตฺ ส่วน อญฺญถา (สติ) เมื่อมีประการอื่น (สโร สระ โหติ ย่อมมี) อญฺญถา โดยประการอื่น ตตฺถ (ยติย) ใน ยตินั้น (อาเทโส) การอาเทศ ยาทเสาหิ อันมีการอาเทศเป็น ย เป็นต้น ปราหิ อิว (โหติ) เป็นเหมือนอักษรต้นของบทหลัง.

เมื่อมีการลบวิภัตติในบทสนธิ สระ(ตัวต้นของบทหลัง) จะเป็นเหมือนสระตัวท้ายของ บทหน้า แต่ถ้าเป็นอย่างอื่น (คือไม่ลบวิภัตติ) ก็ตรงกันข้าม (คือสระตัวท้ายของบทหน้า จะเป็นเหมือนสระตัวต้นของบทหลัง) ในยตินั้น สระที่อาเทศเป็น ย เป็นต้น จะเป็นเหมือน อักษรตัวต้นของบทหลัง

ยติในนิบาตและอุปลัก

[๕๑] จาที ปุพฺพปทฺตาว นิจฺจํ ปุพฺพปทฺตลิตา
ปาทโย นิจฺจสมฺพนฺธา ปราทีว ปเรน ตฺ.

จาที (นิบาต) นิบาตทั้งหลายมี จ เป็นต้น ปุพฺพปทฺตลิตา อันอาศัยซึ่งบทหน้า นิจฺจํ แน่นอน ปุพฺพปทฺตาว อิว (โหนฺติ) เป็นเหมือนอักษรสุดท้ายของบทหน้า, ตฺ ส่วน ปาทโย (อุปสคฺคา) อุปลักทั้งหลายมี ป เป็นต้น นิจฺจสมฺพนฺธา อันเกี่ยวเนื่องกัน แน่นอน ปเรน กับบทหลัง ปราที อิว (โหนฺติ) เป็นเหมือนอักษรต้นของบทหลัง.

จ นิบาตเป็นต้น ต้องอยู่กับบทหน้าเสมอ เหมือนเป็นอักษรสุดท้ายของบทหน้า ส่วน ป อุปลักเป็นต้น ต้องเนื่องกับบทหลังเสมอ เหมือนเป็นอักษรต้นของบทหลัง

สพฺพตฺถิโกทาหรณานิ ยถา

อุทาหรณ์ในยติทั้งหมด

[๕๒] นเม ตํ ลีรสา สพฺพโ- ปมาตีตํ ตถาคตํ
ยสฺส โลกคฺคตํ ปตฺตสฺ- โส'ปมา น หิ ยฺชชติ.

อุปมา การเปรียบเทียบ ยสฺส (ตถาคตสฺส) แห่งพระตถาคตพระองค์ใด ปตฺตสฺส ผู้ทรงถึงแล้ว โลกคฺคตํ ซึ่งความเป็นผู้เลิศในโลก น หิ ยฺชชติ ย่อมไม่สมควรนั้นเทียว, (อหํ) ข้าพระพุทธเจ้า นเม ย่อมมอบน้อม ตํ ตถาคตํ ซึ่งพระตถาคตพระองค์นั้น สพฺพโปปมาตีตํ ผู้ทรงพ้นแล้วจากการอุปมาทุกอย่าง.

การจะนำพระตถาคตผู้ทรงถึงความเป็นผู้เลิศในโลกพระองค์ใดมาเปรียบเทียบ ย่อมไม่สมควรเลย ข้าพระพุทธเจ้าขอมอบน้อมพระตถาคตพระองค์นั้น ผู้ทรงพ้นจากการอุปมาทุกอย่าง

[๕๓] มุณินฺทํ ตํ สทา วฺนฺทา- มย'นฺนตฺมตีมฺตฺตมํ
ยสฺส ปญฺญา จ เมตฺตา จ นิสฺสีมา'ตฺวิชฺมกฺติ.

ปญฺญา จ พระปัญญาด้วย เมตฺตา จ พระเมตตาด้วย นิสฺสีมา อันไร้ขอบเขต ยสฺส (มุณินฺทสฺส) ของพระจอมมุนีพระองค์ใด ตฺวิชฺมกฺติ ย่อมงดงามยิ่ง, (อหํ) ข้าพระพุทธเจ้า วฺนฺทามิ ย่อมกราบไหว้ ตํ มุณินฺทํ ซึ่งพระจอมมุนีพระองค์นั้น อนฺนตฺมตี ผู้มีพระปรีชาญาณอันไม่ล้นสุด อุตฺตมํ ผู้ประเสริฐสุด สทา ในกาลทุกเมื่อ.

พระปัญญาคุณและพระเมตตาคุณอันไร้ขอบเขต ของพระจอมมุนีพระองค์ใด ช่างงดงามยิ่ง ข้าพระพุทธเจ้า ขอกราบไหว้พระจอมมุนี ผู้มีพระปรีชาญาณไม่ล้นสุด ผู้ประเสริฐสุด พระองค์นั้น ทุกเมื่อ

ยติ ๕ อย่าง

๑. ยติในสนธิลวิภัตติ

สระตัวต้นของบทหลัง กลายเป็นสระตัวท้ายของบทหน้า

อุ. สพุโพ-ปมา

๒. ยติในสนธิไม่ลวิภัตติ

อักษรตัวท้ายของบทหน้า กลายเป็นอักษรตัวต้นของบทหลัง

อุ. ปตตสุ-โสปมา

๓. ยติในสนธิที่อาเทศเป็น ย

สังโยคที่มี ย กลายเป็นอักษรตัวต้นของบทหลัง

อุ. วนฺทา-มฺยมนฺตมตี

๔. ยติของ จ นิบาตเป็นต้น

อยู่กับบทหน้า เหมือนเป็นอักษรตัวสุดท้ายของบทหน้า

อุ. ปญฺญา จ เมตฺตา จ

๕. ยติของ ป อุปสัคเป็นต้น

อยู่กับบทหลัง เหมือนเป็นอักษรตัวต้นของบทหลัง

อุ. นิสุสึมา, อติวิชมฺภติ

จาทีปาทีสุ ปจฺจุทาหรณานิ ยถา

อุทาหรณ์ผิดในนิบาตและอุปสัค

[๕๔] มหาเมตฺตา มหาปญฺญา จ ยตถ ปรมฺโทยยา
 ปณฺมามี ชินฺ ตํ ป- วรํ วรคฺณาลยํ.

มหาเมตฺตา พระมหาเมตฺตา มหาปญฺญา จ และพระมหาปญฺญา ปรมฺโทยยา
 อันเจริญใจยิ่ง (โหนฺติ มีอยู่) ยตถ (ชฺเเน) ในพระพุทฺธเจ้าพระองค์ใด, (อหํ
 ข้าพระพุทฺธเจ้า) ปณฺมามี ย่อมมอบน้อม ตํ ชินฺ ซึ่งพระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น ปวรํ
 ผู้ประเสริฐ วรคฺณาลยํ ผู้เป็นที่ตั้งแห่งคุณอันประเสริฐ.

พระพุทฺธเจ้าพระองค์ใด ทรงมีพระมหาเมตฺตาและพระมหาปญฺญาอันเจริญใจยิ่ง,
 ข้าพระพุทฺธเจ้าขอมอบน้อมพระพุทฺธเจ้าพระองค์นั้น ผู้ประเสริฐ ผู้เป็นที่ตั้งแห่งคุณอัน
 ประเสริฐ

๒.๖ กมัจจุตโทสะ ประโยชน์โทษ เพราะผิดลำดับเนื้อความ

[๕๕] ปทตถกุกมโต มุตต์ กมัจจุต'มัท ยถา
เขตต์ วา เทหิ คาม์ วา เทลล์ วา มม โสภนั.

(ยั วากุยั ประโยคใด) มุตต์ พันแล้ว ปทตถกุกมโต จากลำดับแห่งเนื้อความของบท อิท (วากุยั) ประโยคนี้ กมัจจุต' ชื่อว่ากมัจจุตโทษ ยถา อุทาหรณ์ (อิตติ ว่า) (ตุวั ทาน) เทหิ จงให้ เขตต์ วา ซึ่งนาหรือ คาม์ วา หรือซึ่งหมู่บ้าน เทลล์ วา หรือซึ่งดินแดน โสภนั อังงาม มม แก่ข้าพเจ้า.

ประโยชน์ที่คลาดเคลื่อนไปจากลำดับเนื้อความของบทนี้ ชื่อว่ากมัจจุตโทษ เช่น เขตต์ วา เทหิ คาม์ วา เทลล์ วา มม โสภนั โปรดให้หา หรือหมู่บ้าน หรือว่าดินแดน อังงามแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด

๒.๗ อติวุตตโทสะ ประโยชน์โทษ เพราะกล่าวเกินจริง

[๕๖] โลกียตถ'มตีกุกนุต อติวุตต' มตฺ ยถา
อติสมุพาท'มากาส- เมติสุสา ถนชมุภเน.

(วากุยั ประโยค) อตีกุกนุต อันเกิน โลกียตถ' ซึ่งเนื้อความอันปรากฏในโลก มตฺ อันกริวิรูแล้ว อติวุตต' ว่าเป็นอติวุตตโทษ ยถา อุทาหรณ์ (อิตติ ว่า) อากาส' ท้องฟ้า อติสมุพาท' คับแคบเกินไป ถนชมุภเน เพราะการขยายออกแห่งถัน เอติสุสา ของหญิงนั้น.

ประโยชน์ที่มีเนื้อความเกินจริงของสิ่งในโลก ท่านเรียกว่าอติวุตตโทษ เช่น อติสมุพาท' อากาส' เอติสุสา ถนชมุภเน เมื่อถันของหญิงนั้นขยายออก ท้องฟ้าเลยคับแคบ

๒.๘ อเปตตตโทสะ ประโยชน์โทษ เพราะไม่มีเนื้อความพิเศษ

[๕๗] สมุทหายตถโต'เปตต์ ตํ อเปตตตถกั ยถา
คาวิปุตโต พลีพทโร ตินั ขาทิ ปวี ชลั.

(ยั วากุยั ประโยคใด) อเปตต์ อันปราศจากแล้ว สมุทหายตถโต จากเนื้อความโดยรวม, ตํ (วากุยั) ประโยคนั้น อเปตตตถกั ชื่อว่าอเปตตตโทษ ยถา อุทาหรณ์ (อิตติ ว่า) พลีพทโร โคพลีพท' (โคทรงพลัง) คาวิปุตโต ลูกของแม่โค ขาทิ เคี้ยวกินแล้ว ตินั ซึ่งหญ้า ปวี ต้มแล้ว ชลั ซึ่งน้ำ.

ประโยคที่ปราศจากเนื้อความพิเศษโดยรวมนั้น ชื่อว่าเปิดตัดโทษ เช่น **คาวิปุตโต พลีพทุธ ดิณฺ ขาทิ ปวี ชลฺ โคพลีพัทฺธฺลฺกฺของแมโค กินหญฺ้าแล้วดีมน้ำ**

๒.๙ พันธผลุสโทษะ

ประโยคมีโทษ เพราะใช้คำกระด้างด้วยชนิดอักษร

[๕๘] **พฺนฺธฺ ฝรฺสฺตา ยตฺถ ตํ พฺนฺธฺฝรฺสฺถึ ยถา
ขรา ขิลา ปริกฺชีณา เขตฺเต ชิตฺตํ ผลตฺย’ลํ.**

ฝรฺสฺตา ความกระด้าง พฺนฺธฺ ในบทประพันธ์ (อดีต มีอยู่) ยตฺถ (วากฺเย) ในประโยคใด, ตํ (วากฺยํ) ประโยคนั้น พฺนฺธฺฝรฺสฺถึ ชื่อว่าพันธผลุสโทษะ ยถา อุทาหรณ์ (อิติ ว่า) ขิลา ต่อไม้ทั้งหลาย ขรา ที่แข็ง ปริกฺชีณา หดไปแล้ว, (พีช) เมล็ดพีช (ปุคฺคฺเลน อํนฺบุคฺคฺล) ชิตฺตํ หวานแล้ว เขตฺเต ในนา ผลติ ย่อมเมล็ดผล (งอกงาม) อลํ อย่างพอเพียง.

ประโยคที่มีประพันธ์แข็งกระด้างนั้น ชื่อว่าพันธผลุสโทษะ เช่น **ขรา ขิลา ปริกฺชีณา เขตฺเต ชิตฺตํ ผลติ อลํ** เมื่อต่อไม้ที่แข็งหดไปแล้ว เมล็ดพีชที่หวานในนา ย่อมงอกงามอย่างน่าพอใจ

๓. วากยัตถโทษนิตเทศะ

อธิบายเนื้อความของประโยคมีโทษ ๖ อย่าง

ลักษณะของวากยัตถโทษ

[๕๙] **เณยฺยํ ลกฺขณ’มนฺวตฺถ- วเสนา’ปกฺกมาทินิ
อุทาหรณ’เมเตสํ’- ทานิ สฺนฺทสฺสยามี’หิ.**

ลกฺขณํ ลักษณะ (วากฺยตฺถโทษานํ แห่งวากยัตถโทษทั้งหลาย) อปกฺกมาทินิ มีอุปกมโทษเป็นต้น เณยฺยํ อํนํบํณฺชิตฺตํพิงฺทราบ อนฺวตฺถวเสนา โดยการคล้อยตามเนื้อความ, อิทานิ ในเวลานี้ อหิ ข้าพเจ้า สฺนฺทสฺสยามี จะแสดง อุทาหรณํ ซึ่งอุทาหรณํ เอเตสํ (โทษานํ) แห่งโทษทั้งหลายเหล่านี้.

ลักษณะของอุปกมโทษเป็นต้น พิงฺทราบว่า คล้อยตามเนื้อความ บัดนี้ ข้าพเจ้าจะแสดงอุทาหรณของโทษเหล่านั้น

๓.๑ อปักกมโทสะ

เนื้อความของประโยคมีโทษ เพราะเสียลำดับก่อนหลัง

ตตุถาปกุกม ยถา

ในวากยัตถโทษนั้น อปักกมโทษมีอุทาหรณ์ว่า

[๖๐] ภาวนาทานสีลานิ สมุมา สมุปาทิตานิ'ห
โภคสคคาทินิพพาน- สาธนานิ น สัสโย.

ภาวนาทานสีลานิ ภาวนา ทาน และศีลทั้งหลาย (ปุคฺคเลน อัมบุคฺคล)
สมุปาทิตานิ ให้สำเร็จแล้ว สมุมา โดยชอบ อิห (อตุตฺถาเว) ในอัตถภาพนี้
โภคสคคาทินิพพานสาธนานิ (โหนติ) เป็นกุศลที่ยังโลกียผลมีโภคทรัพย์และสวรรค์
เป็นต้น และโลกุตตรผลคือพระนิพพานให้สำเร็จ น สัสโย อย่างไม่ต้องสงสัย (สัสโย
ความสงสัย น โหติ ย่อมไม่มี).

ภาวนา ทาน และศีล ที่บุคคลทำให้บริบูรณ์ดีแล้วในอัตถภาพนี้ ย่อมให้สำเร็จโภค
สมบัติ สวรรค์สมบัติ และนิพพานสมบัติ อย่างไม่ต้องสงสัย

๓.๒ โอิจิตยหีนโทสะ

เนื้อความของประโยคมีโทษ เพราะขาดความเหมาะสม

โอิจิตยหีน ยถา

โอิจิตยหีนโทษมีอุทาหรณ์ว่า

[๖๑] ปุชฌียตโร โลเก อห'เมโก นิรนฺตรัง
มเยกสฺมี คุณา สพฺเพ ยโต สมุทิตา อหุ.

สพฺเพ คุณา คุณทั้งหลายทั้งปวง สมุทิตา อหุ มีรวมกันอยู่แล้ว เอกสฺมี มยิ
ในเราคนเดียว ยโต เพราะเหตุใด, (ตโต) เพราะเหตุนี้ อหุ เรา เอโก คนเดียว
ปุชฌียตโร (โหมิ) เป็นผู้ควรบูชาอย่างยิ่ง นิรนฺตรัง เป็นนิตย์ โลก ในโลก.

คุณทุกอย่างรวมอยู่ในเราผู้เดียว เพราะเหตุนี้ เราผู้เดียวในโลกที่ควรบูชาให้ยิ่ง
อย่างต่อเนือง

ยถา จ

อีกอุทาหรณ์หนึ่ง

[๖๒] ยาจิต'หิ กถํ นาม น ทชฺชามยปิ ชีวิตัง
ตถापि ปุตตทานน เวธเต หทยํ มม.

อหิ เรา ยาจิต ถูกขอแล้ว น ทชฺชามิ นาม ชื่อว่าจะไม่ให้ ชีวิต อปิ แม่ ซึ่งชีวิต ถ้า ได้อย่างไร, ตถาปิ แม่ถึงอย่างนั้น ททํ ททํ มม ของเรา เวตเต ย่อมหวั่นไหว ปุตตทานเนน เพราะการให้ซึ่งบุตร.

เมื่อเราถูกขอ ชื่อว่าจะไม่ให้ไม่มีเลยแม้แต่ชีวิต แต่ใจเราก็ตั่นเพราะการให้ลูกเป็นทาน

๓.๓ ภัคครีติโทษะ เนื้อความของประโยคมีโทษ เพราะผิดวิภัตติ

ภคครีติ ยถา ภัคครีติโทษมีอุทาหรณ์ว่า

[๒๓] อิตถินํ ทุชฺชชานนญจ วิสุสาโส โนปปชฺชเต
วิเส สิงฺคิมฺหิ นทियํ โรเค ราชกุลมฺหิ จ.

วิสุสาโส ความไว้วางใจ อิตถินํ จ ในสตรีทั้งหลายด้วย ทุชฺชชานนํ จ ในคนชั่วทั้งหลายด้วย วิเส จ ในยาพิษด้วย สิงฺคิมฺหิ จ ในสัตว์มีเขา มีเขี้ยว มีงาด้วย นทियํ จ ในแม่น้ำด้วย โรเค จ ในอาการเจ็บป่วยด้วย ราชกุลมฺหิ จ ในราชสกุลด้วย น อุปปชฺชเต ย่อมไม่สมควร.

ไม่ควรไว้วางใจในสตรี ทรชน ยาพิษ สัตว์มีเขา มีเขี้ยว มีงา แม่น้ำ ความเจ็บป่วย และในราชตระกูล

๓.๔ สสังสยโทษะ เนื้อความของประโยคมีโทษ เพราะทำให้สงสัย

สสังสยํ ยถา สสังสยโทษมีอุทาหรณ์ว่า

[๒๔] มุณินฺทจฺจนฺทิมาลอก- รสโลลวิโลจโน
ชโน'วุกกนฺตปนฺโถ'ว โคปทสฺสนปีณิตโต.

ชโน ชน มุณินฺทจฺจนฺทิมาลอกรสโลลวิโลจโน ผู้มีนัยน์ตาอันหยาดเยิ้มเพราะความพอใจในรัศมีแห่งดวงจันทร์คือพระจอมมุนี อวุกกนฺตปนฺโถ เหว ผู้มีทางอันก้าวลงแล้วนั้นเที่ยว โคปทสฺสนปีณิตโต โทติ เป็นผู้เอิบอ้อมเพราะได้เห็นพระรัศมี.

ชนผู้มีนัยน์ตาหยาดเยิ้มด้วยความพอใจแจ่มจันทร์คือพระจอมมุนี ขณะก้าวเท้าไปตามทาง ก็ยังมีใจเอิบอ้อมเพราะได้เห็นพระรัศมี

โคศัพทในคาถานี้ ไม่รู้แปลว่าอะไร เพราะใช้ในอรรถ ๘ อย่าง

โค โคนะ จินุทริเย ภูมยั วจเน เจว พุทธิยั
 อาทิจเจ รสมิณเจว ปานีเยปิ จ วตเตเต
 อิเมสุ อตเตสุ โคนะ ติ- ปุมา จ อิตเร ปุมา.
 (นิตติ ปทมมลา ๓๙๖)

โคศัพทเป็นไปในอรรถว่า วัว อินทรีย์ แผ่นดิน คำหรือศัพท์ ความรู้ ดวงอาทิตย์ รัศมี และแม่น้ำ, ในอรรถเหล่านั้น ในอรรถว่า วัว เป็นอิตถิลิงค์และปุงลิงค์, ในอรรถอื่น เป็นปุงลิงค์

๓.๕ กามมโทสะ

เนื้อความของประโยคมีโทษ เพราะใช้ภาษาหยาบ

[๖๕] วากยตถโต ทูปตติ- กริ คามม มตฺ ยถา
 โปโส วีริยวา โสยั ปริ หนตฺวาน วิสฺสมิ.

(วจนั ถ้อยคำ) ทูปตติกริ อันทำให้รู้ได้ยาก วากยตถโต ตามเนื้อความของ ประโยค มตฺ ถูกรู้แล้ว คามม ว่าเป็นคามมโทษ ยถา อุทาหรณ์ (นิตติ ว่า) โสยั โปโส บุรุษนั้น วีริยวา ผู้มีความเพียร หนตฺวาน ฆ่าแล้ว ปริ ซึ่งศัตรู วิสฺสมิ พัก ผ่อนแล้ว (หรือ โสยั โปโส บุรุษนั้น วีริยวา ผู้มีน้ำเชื้อ หนตฺวาน เสพกามแล้ว ปริ มาก วิสฺสมิ อ่อนเพลียแล้ว)

ถ้อยคำที่ทำให้รู้ได้ยากตามเนื้อความของประโยค เรียกว่าคามมโทษ เช่น โปโส วีริยวา โสยั ปริ หนตฺวาน วิสฺสมิ บุรุษผู้มีความพยายามนั้น ฆ่าศัตรูได้แล้วจึงพักผ่อน หรือบุรุษผู้มีน้ำเชื้อนั้น เสพกามมากเกินไปจึงอ่อนเพลีย

๓.๖ ทุฎฐาลังกติโทสะ

เนื้อความของประโยคมีโทษ เพราะเสียอङการะ

[๖๖] ทุฎฐาลงฺกรณั เตว'ตฺ ยตฺถาลงฺการทฺสนั
 ตสฺสา'ลงฺการนิตฺเทเส รุป'มาวี ภาวิสฺสติ.

ตุ ส่วน อลงฺการทฺสนั การเสียไปแห่งอङการะ (นิตติ มีอยู่) ยตฺถ (วาก ยะ) ในประโยคใด, เตว' (วากยั) ประโยคนี้ ทุฎฐาลงฺกรณั ชื่อว่าทุฎฐาลังกรณโทษ, รุปิ อุทาหรณ์ ตสฺส แห่งทุฎฐาลังกรณโทษนั้น ภาวิสฺสติ จักมี อาวี แจ้งชัด อลงฺการนิตฺเทเส ในที่อธิบายแห่งอङการะ

ส่วนประโยคใดเสียอสังการะ ประโยคนั้น ชื่อว่าทฎฐาลังการณโทษ, ทฎฐาลังการณโทษ นั้น จะมีอุทาหรณ์ปรากฏในนิเทศแห่งอสังการะ (ข้างหน้า)

อุยโยชนคาถา
คำสั่งท้ายปริจเฉท

[๖๗]

กโต'ตร สงฺเขปนยา มยา'ยั
โทสาน'เมสํ ปวโร วิภาโค
เอโส'วลํ โภชยิตุํ กวินํ
ต'มตฺถิ เจ เขทกรํ ปร'มฺปิ.

อัย วิภาโค การจำแนกนี้ ปวโร อันประเสริฐ เอสํ โทสานํ แห่งโทษทั้งหลาย เหล่านี้ มยา อันเรา กโต กระทำแล้ว อตร (ปริจเฉท) ในปริจเฉทนี้ สงฺเขปนยา โดยนัยสังเขป, เจ หากว่า ตปี (ทุสนํ) แม้โทษนั้น ปรํ อื่น เขทกรํ อันทำให้ลำบาก อตฺถิ มีอยู่, เอโสว วิภาโค การจำแนกนี้นั้นเกี่ยว อลํ โหติ จะเป็นวิธีที่สามารถ กวินํ โภชยิตุํ เพื่อยังนักกวีทั้งหลายให้รู้ได้.

การจำแนกสำคัญๆ ของโทษเหล่านี้ ข้าพเจ้าเรียบเรียงไว้ในปริจเฉทนี้เพียงโดยย่อ หากยังมีโทษอื่นที่ทำให้ลำบากอีก การจำแนกนี้จะช่วยให้เหล่านักกวีเข้าใจได้

อิติ สัมภักขิตมหาสามิวิโรจเต สุโพธาลงฺกาเร
โทสาวโพธ นาม ปจฺโม ปริจฺเฉโท.

ปริจเฉทที่ ๑ ชื่อว่าโทสาวโพธ ในคัมภีร์สุโพธาลังการะ
ที่พระอาจารย์สังฆรักขิตมหาสามิเถระรจนาไว้ จบแล้ว